

בעקבות הסמינר "האמנם הליברליזם במשבר?"

הסמינר שנערך ב-13-12 למרץ 2021 היה מרתק באופן מיוחד. ברצוני להתייחס לשתי דעות שהוצגו בפנינו באופן שמראה את הבעיות של הליברליזם היום ומכאן הפנייה לכיווני דרך עתידיים אפשריים, כפי שהוצגו על ידי פרופ' אייל נוה.

דר. גדי טאוב, בהצגה מאד מסודרת והגיונית, פרש לפנינו את הבסיס שעליו התפתחה האידיאולוגיה הליברלית החל מג'ון לוק הובס ואילך. אחת מהנחות היסוד שהוצגה הייתה מאירת עיניים. הליברליזם יכול להתקיים רק במשטר דמוקרטי, למרות שבעבר הרחוק ניסו לאמצו גם בסוגי משטרים אחרים. הנחה נוספת המקובלת כיום על ידי הרוב היא הקשר האמיץ שנוסד כבר במאה ה-19 בין ליברליזם ללאומיות.

לכאורה, הוצגה בפנינו האידיאולוגיה הליברלית כפי שהתפתחה עד תקופתנו, תוך שמירת מרכיביה הבסיסיים: חירות, שיוון וזכויות אדם. בפועל, הליברליזם כפי שהוצג על ידי דר. טאוב היה הליברליזם הפוסט מודרני שדומה מאד לליברליזם של המאה ה-19. המסקנות שנבעו ממנו הן זכויות הרוב, שאכנה כאן "עריצות הרוב" והפרדת רשויות מלאה. שתי דוגמאות בהרצאותי לנובע מהן: 1. במידה והרוב ירצה לבטל את זכויות המיעוט, אין מנגנון שימנע ממנו לפעול כך. 2. אל לבית המשפט להתערב במה שלא נוגע לו, חקיקה וכפיית דעתו על הרשויות האחרות.

הרצאתו של פרופ' אייל נוה הצלחה לדעתי להחזיר אותנו למסלול חשיבה יותר הגיוני וניתן לאימוץ: שלוש תנועות אידיאולוגיות, הלאומית, הסוציאליסטית והליברלים. קמו במאה ה-19. שתי הראשונות התמוטטו במאה העשרים עקב הליכתן לקצוות הקיצונים ביותר, הלאומיות לנאציזם והיטלר והסוציאליסטית לקומוניזם וסטאלין. האידיאולוגיה הליברלית שרדה משום שהתרחקה מהקצוות והפכה יותר סובלנית- זוהי האידיאולוגיה הליברלית המודרנית. שתי דוגמאות: 1. החלת המיסוי הפרוגרסיבי שלכאורה פוגעת בזכויות אדם ובזכות הקניין. 2. החברה איננה רק אוסף של פרטים, אלא יש לה גם תפקיד חיובי לשמש כרשת ביטחון לקבוצות שגורלן לא שפר.

בסוף המאה בעשרים ותחילת המאה עשרים התפתח הליברליזם הפוסט מודרני ששלל את השינויים של הליברליזם של המאה העשרים ומשך אותו לקצוות של הליברליזם של המאה ה-19, זהו הליברליזם הפוסט מודרני, שהוצג כאמור על ידי דר. טאוב. פרופ' אייל נוה הצליח לדעתי להציג את הסכנה שטמונה בהליכה לקצוות ועצם היותה איום בפני עצמו על שרידות האידיאולוגיה הליברלית.

עם זאת, באמת בשני העשורים האחרונים ישנה התרשמות של בעייתיות בליברליזם המודרני והמצאותו במשבר. לדעת פרופ' נוה המשבר נובע משני גורמים עיקריים; הראשון הוא על רקע פסיכולוגי, הפער בין המצופה למצב הקיים; התחושה שהליברליזם ניצח את כל הסכנות הטמונות שבדרך, וההבנה שבמצאות ישנן התקפות קשות מגורמים שונים עליו (טראמפ, הפוסט מודרניות) 2. אובדן חלקי של הסולידריות החברתית.

להערכת, קיימת בעייה נוספת כאשר דנים בעתיד הליברליזם, והיא הרקע הכלכלי של משברים בחברה. מחקרים היסטוריים הוכיחו שמהפכות ושינויים רדיקליים צומחים על בסיס של ערעור היציבות הכלכלית. כל זמן שלפרט יש ביטחון כלכלי מספיק יחסית- נטייתו לשינויים ושינוי אידיאולוגיה יותר קטנה ורמת סובלנותו שהיא הבסיס לליברליזם גדלה.

אבל החל מסוף המאה העשרים חלו מספר שינויים כלכליים עוצמתיים:

1. גידול עצום באי השוויון הכלכלי. התפתחות הקפטליזם תחת חסות "העולם הגלובאלי" הביאה לשינויים בחלוקת ההכנסה. הקבוצות שידעו לנצל את הפתיחות הכלכלית התעשרו, תוך ניצול שווקים ומקורות בכל העולם, ולעומת זאת הקבוצות האחרות שנשארו במסגרת הכלכלה של מדינתם, חלה הרעה גדולה במצבם הכלכלי. אם נוסיף לכך שהקבוצה האחרונה היא הרוב בעוד הקבוצה הראשונה היא המיעוט, נכול להבין יותר את הקושי שהתופעה יצרה.

2. התפתחות הטכנולוגית העצומה בעיקר בתחום העברת המידע הביאה לשינויים במבנה החברתי תעסוקתי. מצד אחד קמו חברות הטכנולוגיה האדירות שבעזרת הכלכלה הגלובאלית צמחו וגדלו כך שכוחן הכלכלי כיום גדול יותר מזה של רוב מדינות העולם, ריכוז הון ושליטה בידיים של פרטים בודדים, הביאו פערי שכר גדולים. מצד

שני, בהתאם לתאוריה של דר טאוב העולם התעסוקתי נחלק כיום לשתי קבוצות. הניידים והנחיים. הראשונים, משתמשים בטכנולוגיה, יכולים לעבוד כמעט בכל מקום בעולם, להשתכר שכר גבוה ולהרגיש אזרחי העולם הגלובלי ולא אזרחי מדינתם. מצד שני הנייחים, שלא משתמשים בטכנולוגיה, אפשרויות התעסוקה שלהם מצומצמים וכך הם כבולים לכלכלת מדינתם, ובעת משבר כלכלי בהם הנפגעים ביותר. פרופ' אליז ברזיס במאמרה (Brezis, E. S. (2020). *Trade policy and national identity: Why Keynes was opposed to protectionist policies?* (No. 2020-02). Working Paper. הופכת את המתעשרים לתומכים הנלהבים ביותר של אזרחי העולם ואת שאר האוכלוסיות הנפגעות לתומכי הלאומנות ואפילו לאומניות, ובכך פוגעת בהמחות הבסיס של הליברליזם.

3. אי השיוון הכלכלי הגדל בין המדינות המפותחות למדינות הלא מפותחות בעיקר באפריקה ודרום אמריקה, הביא לתנועות הגירה עולמיות למדינות המפותחות של אלו שלא יכולים להתקיים כלכלית בארצם. אם נזכור, כפי שציין דר טאוב, בסיס הליברליזם קשור ללאומיות וסולידריות חברתית לאומית, תנועות אלו הגדילו את אי הסובלנות בעולם, במיוחד בקרב השכבות שנפגעות מהגירה זו ונטייתן לאידיאולוגיה לאומנית ימנית.

המשבר הכלכלי שהחל ב-2008 פגע במחשבה של שותפות כלכלית ופוליטית של מדינות. השוק האירופי כבר אינו מתפקד בצורה הטובה ביותר (ברקזיט, יון ולאחרונה החיסון נגד קורונה) וכן פעילות אי שוויונית של מוסדות האו"ם. מכאן שהמחשבה שניתן להסתמך על שיתוף פעולה גלובלי כפיתרון לבעיות הכלכליות, איכות סביבה, בריאות וכו', הינה אשלייה, שמודגשת יותר על ידי המשברים הכלכליים הקיימים ושיתקיימו בעתיד עקב הקורונה. פועל יוצא, שניתן להסתמך בעיקר על הפעולות של המדינות עצמן תוך שיתופי פעולה אד הוק עם מדינות אחרות.

ומה ביחס לפעולות בעתיד (הצעות פרופ' אייל נוה) והערותי:

1. חזרה לכלכלה סוציאל – דמוקרטית, כלומר למדינות רווחה. לדעתי, זוהי הצעה טובה, אבל בגלל שלא כדאי ללכת לקיצוניות והקשיים שהתגלו במדיניות הסקנדינביות שאמצו אותן (וניצולן הלא שיווני על ידי פרטים), כדאי ללכת לשני שינויים עיקריים, מיסוי פרוגרסיבי מאד כפי שנהגו לאחר משבר "הברונים השודדים" בארה"ב בסוף המאה ה-19. ופרישת רשת ביטחון לשכבות מעוטות יכולת, תוך קביעת מנגנוני הגנה שימנעו ניצול על ידי קבוצות שבפועל לא זכאיות לכך.
  2. העצמת החברה האזרחית והפעילות הוולנטרית האזרחית. זוהי הצעה מצוינת שלפי דעתי כבר פועלת כיום, בצורה לא תמיד טובה, על ידי עמותות. המפלגות הליברליות וכן קרן פרידריך נאומן יכולות להישען על הצעה זו. למשל הקמת קבוצות ליברליות בקרב בוגרי הקרן שתורחב לחברים נוספים משכבות אוכלוסייה נוספות, למשל מהפריפריה או מקרב בני המוער והצעירים שיתמקדו באספקטים העיקריים של החיברליזם, חירות, שוויון זכויות אזרח, יעקבו אחרי פגיעות במרכיבים אלו ויעלו הצעות לתיקונים הן בעבודה וולנטרית והן בפנייה למחוקקים.
  3. חיזוק שומרי הסף, בתי המשפט, הפרקליטות והמשטרה, לנוכח הרהתקפה המאסיבית עליהם. לדעתי, הצעה זו איננה ישימה בשעה זו. אמון האזרחים במוסדות אלו הלך ונשחק, גם בהשפעת ההתקפה עליהם וגם עקב בעיות שבאו לביטוי בפעילותן, דוגמה למשטרה- לא יעל על הדעת שבחברה אזרחית ליברלית, לא תהייה לאורך שנים פעילות תקיפה נגד האלימות והרציחות במגזר הערבי, פעילות שלא מתבצעת. גם פעולות בתחום של פגיעות מיניות ואלימות במשפחה לא זכו לתגובה מספקת. לדעתי, המשטרה כיום כבר פועלת בכיוון זה, אך הציבור חייב לקבל הוכחה שהעיוותים תוקנו וכך יוכל לתמוך במשטרה.
- לגבי בתי המשפט, חייבת להיות רפורמה בפעולתן, לא בעקרונותיהם שאותם הגדיר השופט אהרון ברק. אציין כמה עיוותים, מינוי קרובי משפחה לשופטים או עוזרי מחקר לשופטים. מסירת ברוויות, או מינוי עורכי דין חברים ומקורבים כמנהלים ומוציאים לפועל בחברות במצב כלכלי גרוע או בפשיטת רגל, מינוי שופטים לא ראויים ובמיוחד התארכות הדיונים. לגבי הפרקליטות כבר בוצע מהלך של מינוי מבקר ויש להגביר את סמכויותיו, במקביל נדרש זירוז פעולות חקירה והמלצות על הגשת כתבי אישום. לאחר שיתוקנו ליקויים אלו, ניתן יהיה לבקש את תמכת הציבור הרחבה בשומרי הסף, אין בעמדתו שלילת של תמיכה מכל מי שמסוגל לתת תמיכה זאת כיום בשומרי הסף, עקב ההתקפה עליהם.

4. הגברת החינוך והתרבות לסולידריות באנושות, מניעת מלחמות, הגנה על הקיימות. לדעתי, אין לצפות כיום מהמוסדות הממונים על תחומים אלו, כמו המשלה והמוסדות המונציפאליים, שיתנו כתף לפעולות אלו. ההצעה נכונה אבל יכולה להתבצע רק בעזרת שלושה גורמים לדעתי: 1. הגברת הלחץ על הצבא לחיזוק החינוך בכיוון זה. 2. גיוס לשירות לאומי במקום גיוס לצבא, והצבת מורות שילמדו ספציפית תחומים אלו במוסדות החינוך ובפעילות קהילתית במיוחד בפריפרייה. 3. פעילות וולנטרית, ראה סעיף 1. האם בוגרי הקרן יכולים להשתתף בפעילות זו?

לכל מי שקרא תודה רבה

דר חנה גנדל גוטרמן, כלכלה ומנהל עסקים

פעילה מאז שנות השבעים בפעילות ליברלית במסגרת תנועת שינוי והפורום להגות ליברלית. בוגרת סמינרים של קרן פרידריך נאומן בנושאי איכות סיבה, מנהל ציבורי וזכויות אזרח.